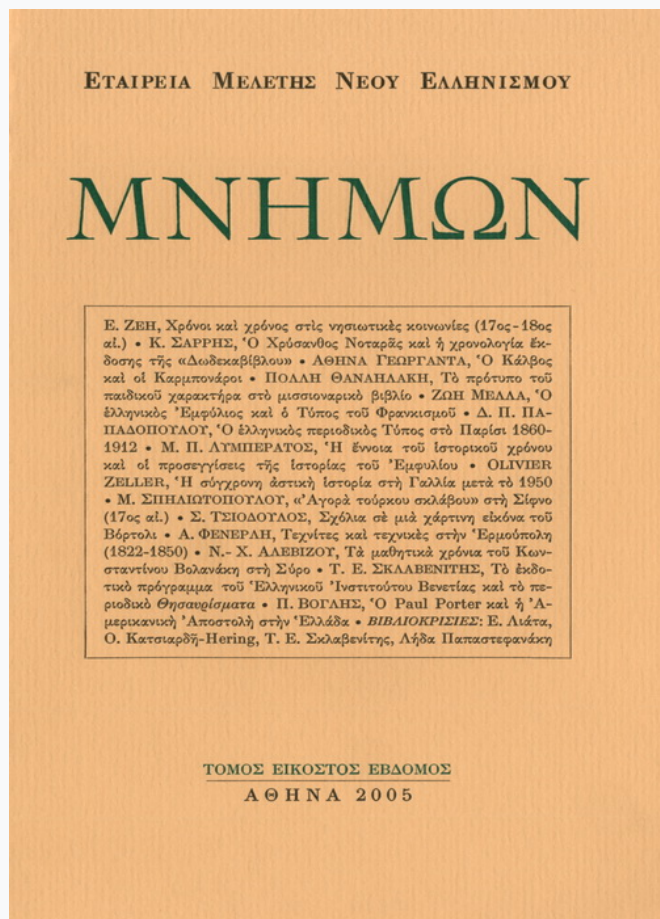

Μνήμων

Τόμ. 27 (2005)

Ο PAUL PORTER ΚΑΙ Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (18 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ-22 ΜΑΡΤΙΟΥ 1947)

ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΒΟΓΛΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.823](https://doi.org/10.12681/mnimon.823)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΟΓΛΗΣ Π. (2005). Ο PAUL PORTER ΚΑΙ Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (18 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ-22 ΜΑΡΤΙΟΥ 1947). *Μνήμων*, 27, 285–300. <https://doi.org/10.12681/mnimon.823>

Ο PAUL PORTER ΚΑΙ Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
(18 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ - 22 ΜΑΡΤΙΟΥ 1947)

Στις 20 Ιουνίου 1947 υπογράφηκε η συμφωνία μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ελλάδας για τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας. Η συμφωνία αυτή μαζί με τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας ύψους 300 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα προέβλεπε και τη συγκρότηση της Αμερικανικής Αποστολής Βοήθειας προς την Ελλάδα (AMAG). Η Αμερικανική Αποστολή διέθετε τόσο εκτεταμένες εξουσίες και αρμοδιότητες, ώστε «ανέδειξε μορφές και προκάλεσε συμπτώματα εξάρτησης που δεν είχαν για γενιές ολόκληρες εκδηλωθεί».¹ Τόσο η συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ των κυβερνήσεων Ηνωμένων Πολιτειών και Ελλάδας όσο και οι εξουσίες που στην πράξη άσκησαν οι διαδοχικές αμερικανικές αποστολές στην Ελλάδα μέχρι τη λήξη του Εμφυλίου πολέμου αποτελούσαν τη μετάβαση σε ένα καθεστώς συγκυριαρχίας, κατά το οποίο δίπλα στην ελληνική κυβέρνηση λειτουργούσαν οι αμερικανικές αποστολές ως «παράλληλη» ή «σκιά» κυβέρνηση.² Αυτός ήταν εξ αρχής ο στόχος της αποστολής, όπως άλλωστε

1. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Καθοριστικές παράμετροι στη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, 1936-1949 — Γενικές διαπιστώσεις και υποθέσεις», στο Χάγκεν Φλάισερ (επιμ.), *Η Ελλάδα '36-'49. Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο. Τομές και Συνέχειες*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2003, σ. 37-43.

2. Με βάση τη συμφωνία η ελληνική κυβέρνηση, μεταξύ άλλων όφειλε, να «προσφέρει πάσαν εφικτήν βοήθειαν εις την Αμερικανικήν Αποστολήν προς διευκόλυνσιν της διεξαγωγής των καθηκόντων της» (άρθρο 5), «επιτρέψη εις τα μέλη της Αμερικανικής Αποστολής να παρακολουθώσιν ελευθέρως την χρησιμοποίησιν της προς την Ελλάδα παρά των Ηνωμένων Πολιτειών βοήθειας» (άρθρο 6), «προβή εις πάσαν ενέργειαν την οποίαν ήθελε ζητήσει ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών δια την ασφάλειαν παντός αντικειμένου, υπηρεσίας ή πληροφορίας ληφθείσης εν συνεχεία της Συμφωνίας ταύτης» (άρθρο 8). Το κείμενο της συμφωνίας δημοσιεύεται στο Φωτεινή Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου. Ψυχρός Πόλεμος - Δόγμα Truman - Σχέδιο Marshall (Μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα)*, Αθήνα, τ. 2, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2002, σ. 98-102. Της συμφωνίας της 20ής Ιουνίου είχε προηγηθεί διακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης στις 15 Ιουνίου (το προσχέδιο της οποίας είχε προετοιμαστεί από το Στέιτ Ντεπάρτμεντ) σχετικά με την αξιοποίηση της οικονομικής βοήθειας για την ανασυγκρότηση στην οποία δηλωνόταν ότι «η Ελληνική Κυβέρνηση θα επιθυμεί να συμβουλευέται την Αποστολή πριν πάρει οποιοδήποτε οικονομικό μέτρο που μπορεί να επηρεάσει την επιτυχία του προγράμματος οικονομικής βοήθειας». Αργύρης Α. Φατούρος, «Πώς κα-

είχε περιγραφεί και στις οδηγίες του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών προς τον αρχηγό της αμερικανικής αποστολής Dwight Griswold.³ Επιπλέον, έτσι αντιλήφθηκαν και τα ίδια τα μέλη της αποστολής το ρόλο και τις αρμοδιότητές τους, όπως είχαν την ευκαιρία επανειλημμένα να τονίσουν τόσο στις επαφές τους με την ελληνική κυβέρνηση και όσο και στην αλληλογραφία τους με το αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών.⁴ Οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις στη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου —και ιδιαίτερα τα κίνητρα της επέμβασης των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ελλάδα— έχουν μελετηθεί συστηματικά.⁵ Τα ερωτήματα, όμως που θα με απασχολήσουν, είναι διαφορετικά: γιατί επέλεξαν αυτόν τον τύπο επέμβασης και μέσα από ποια διαδικασία οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να συγκροτήσουν την Αμερικανική Αποστολή με τις εκτεταμένες εξουσίες που τελικά διέθετε; Η πρόσφατη έκδοση του ημερολογίου του Paul Porter, το οποίο φυλάσσεται στο Truman Library Institute, έρχεται να συμβάλει στη γονιμοποίηση του προβληματισμού σχετικά με τις διαδικασίες διαμόρφωσης της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου.⁶

τασκεύάζεται ένα επίσημο πλαίσιο διείσδυσης: Οι Ηνωμένες Πολιτείες στην Ελλάδα, 1947-1948» στο Γιάννης Ο. Ιατρίδης (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1984, σ. 419-460.

3. Ανάμεσα στο εύρος των πρωτοβουλιών της Αποστολής ήταν, για παράδειγμα, ο ανασχηματισμός (reorganization) της ελληνικής κυβέρνησης, η προώθηση μέτρων για την οικονομική ανασυγκρότηση και η απομάκρυνση Ελλήνων αξιωματούχων, τα οποία θα έπρεπε να γίνουν «έμμεσα με διακριτικές προτάσεις». Secretary of State προς Dwight Griswold, 11 Ιουλίου 1947, στο *Foreign Relations of the United States*, 1947, τ. 5, Ουάσιγκτον, 1972, σ. 219-223.

4. Ο D. Griswold, όχι χωρίς κυνισμό, υποστήριζε ότι «θα ήταν λάθος η AMAG ή η αμερικανική κυβέρνηση να προσπαθήσουν να παρουσιάσουν στη διεθνή γνώμη ότι η AMAG δεν έχει μεγάλη εξουσία ή ότι δεν αναμιγνύεται στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας». D. Griswold προς Secretary of State, 24 Οκτωβρίου 1947, στο *Foreign Relations...*, ό.π., σ. 378-380.

5. Από μονογραφίες ενδεικτικά βλέπε Howard Jones, «*A New Kind of War*». *America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*, Νέα Υόρκη και Οξφόρδη, Oxford University Press, 1989, Λώρενς Γουίτνερ, *Η αμερικανική επέμβαση στην Ελλάδα, 1943-1949*, μετάφραση Χρύσα Νάντρις, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 1991, Βασίλης Κόντης, *Η αγγλοαμερικανική πολιτική και ελληνικό πρόβλημα, 1945-1949*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Βάνιας, 1986.

6. Paul A. Porter, *Ζητείται: ένα θάυμα για την Ελλάδα. Ημερολόγιο ενός προεδρικού απεσταλμένου, 20 Ιανουαρίου - 27 Φεβρουαρίου 1947*, παρουσίαση - εισαγωγή: Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, τεκμηρίωση - επίμετρο: Σπύρος Βρετός, Αθήνα, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, 2006. Το ημερολόγιο είναι σε δακτυλογραφημένη μορφή και φυλάσσεται, μαζί με άλλα έγγραφα του Porter (συλλογή Paul A. Porter Papers), στο Truman Library Institute, στην πόλη Ιντιπέντενς του Μισούρι. Η έκδοση, εκτός του ημερολογίου του Porter, περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος από το *Εγχειρίδιο περί Ελλάδας. Προς χρήση*

Η ελληνική κυβέρνηση είχε προσεγγίσει την αμερικανική με σκοπό τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας ήδη πριν από την απελευθέρωση της Ελλάδας, τον Ιούλιο του 1944, και ένα δάνειο ύψους 25 εκατομμυρίων δολαρίων εγκρίθηκε και ανακοινώθηκε τον Ιανουάριο του 1946, όταν υπογράφηκε η συμφωνία του Λονδίνου μεταξύ Ελλάδας και Μ. Βρετανίας. Παρά την οικονομική βοήθεια που έλαβε η ελληνική κυβέρνηση από τη Μ. Βρετανία και τις ΗΠΑ, καθώς και τη γενναιόδωρη βοήθεια από την UNRRA, η οικονομική κατάσταση διαρκώς επιδεινωνόταν, ιδιαίτερα μετά την εγκατάλειψη της πολιτικής που είχε προσπαθήσει να εφαρμόσει ο Κυριάκος Βαρβαρέσος το καλοκαίρι του 1945.⁷ Εξαιτίας της δεινής κατάστασης της οικονομίας ελληνική αποστολή επισκέφθηκε την Ουάσιγκτον τον Αύγουστο του 1946 με αίτημα τη χορήγηση δανείου ύψους 175 εκ. δολαρίων. Η αμερικανική κυβέρνηση θεωρούσε ότι το μνημόνιο που κατέθεσε η ελληνική αντιπροσωπεία ήταν ιδιαίτερα πρόχειρο και ελλιπές και δεν θα έπρεπε να γίνει επίσημα αίτηση δανείου στην Export-Import Bank γιατί θα απορριπτόταν.⁸ Το Στέιτ Ντηπάρτμεντ ήταν της γνώμης ότι ένα νέο

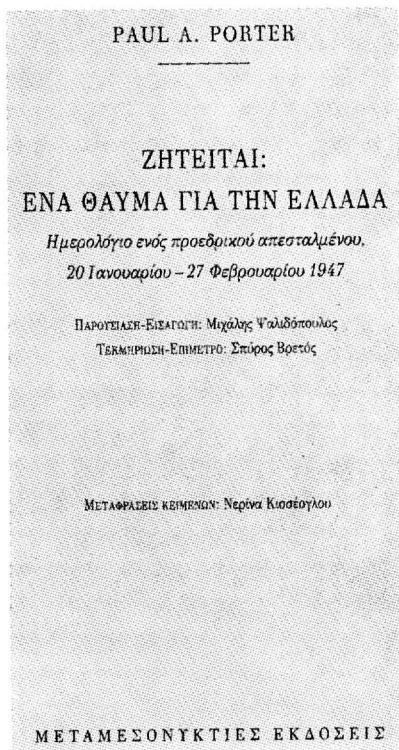
της Αποστολής Αμερικανών Παρατηρητών των Ελληνικών Εκλογών (Φεβρουάριος 1946), βιογραφικό σημείωμα του Paul Porter, ένα πληροφοριακό μνημόνιο για την Ελλάδα (3 Μαρτίου 1947), το ερωτηματολόγιο που είχε διανείμει η αποστολή Porter σε στελέχη της κυβέρνησης και οικονομικούς παράγοντες, την περίληψη της Έκθεσης της αποστολής Porter (η οποία δόθηκε στη δημοσιότητα στις 30 Απριλίου 1947) και μια επιστολή του Porter στο περιοδικό *Collier's*, η οποία δημοσιεύθηκε στις 20 Σεπτεμβρίου 1947. Κάποιες από τις επιλογές των επιμελητών, πάντως, δεν φαίνονται δικαιολογημένες, όπως π.χ. η μετάφραση του πρώτου μέρους της Έκθεσης από το πρωτότυπο και η αναδημοσίευση της μετάφρασης των δύο υπολοίπων μερών από το περιοδικό *Η Νέα Οικονομία* τεύχος 9, Ιούλιος 1947 ή η σκοπιμότητα καταχώρισης των διευθύνσεων (στις περιπτώσεις της αμερικανικής και βρετανικής πρεσβείας και των αριθμών τηλεφώνου) προσώπων και υπηρεσιών της εποχής στο παράρτημα του βιβλίου.

7. Για την οικονομική κατάσταση και την οικονομική πολιτική των πρώτων χρόνων μετά την απελευθέρωση βλ. Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, «Η Αποστολή Porter στο ιστορικό της πλαίσιο. Όψεις της οικονομικής σκέψης και των εξελίξεων της εποχής (1944-1947)» στο P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 13-39, Κώστας Κωστής, «Εισαγωγή» στο Κυριάκος Βαρβαρέσος, *Έκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος*, Αθήνα, Εκδόσεις Σαββάλας, 2002, σ. 17-78, Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Οικονομική σταθεροποίηση και πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα, 1944-1947» στο L. Baerentzen, Γ. Ο. Ιατρίδης, Ο. L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο (1945-1949)*, Αθήνα, Ολκός, 1992, σ. 29-46. Επίσης βλ. Athanasios Lykogiannis, *Britain and the Greek Economic Crisis 1944-1947. From Liberation to the Truman Doctrine*, Κολούμπια και Λονδίνο, University of Missouri Press, 2002 και Γιώργος Σταθάκης, *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ. Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2004, ιδιαίτερα το πρώτο μέρος.

8. Μνημόνιο του Λέοναρντ Ούγκερ, 5 Ιουλίου 1946, FRUS, 1946, VII, 175-176· Άτσεσον προς Μακ Βη, 14 Αυγούστου 1946 FRUS, 1946, VII, 190-191· Άτσεσον προς Μακ Βη, 7 Σεπτεμβρίου 1946 FRUS, 1946, VII, 201.

ακόμη δάνειο δεν θα έλυνε τα βασικά οικονομικά και πολιτικά προβλήματα της Ελλάδας και στις συναντήσεις της ελληνικής αντιπροσωπείας με Αμερικανούς αξιωματούχους η στάση της αμερικανικής κυβέρνησης κατέστη σαφής: η οικονομική βοήθεια στην Ελλάδα μακροπρόθεσμα θα εξαρτιόταν από το βαθμό στον οποίο η ελληνική κυβέρνηση θα ήταν ικανή και διατεθειμένη να λάβει τα μέτρα που ήταν αναγκαία για την οικονομική σταθεροποίηση και τη μεταπο-

λεμική ανοικοδόμηση της χώρας.⁹ Η αντιπρόταση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν η συγκρότηση αμερικανικής αποστολής η οποία θα επισκεπτόταν την Ελλάδα και θα κατέθετε προτάσεις για την οικονομική πολιτική που θα έπρεπε να εφαρμοστεί.¹⁰ Τον Σεπτέμβριο του 1946 συντελείται ριζική στροφή στη στάση της αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι στο ελληνικό πρόβλημα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες εγκαταλείπουν την αρνητική στάση τους απέναντι στην ελληνική κυβέρνηση και θεωρούν ότι τυχόν επικράτηση των κομμουνιστών στην Ελλάδα θα έθετε σε κίνδυνο τα ζωτικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών στην ευρύτερη περιοχή, ιδιαίτερα την εκμετάλλευση των πετρελαιοπηγών του Περσικού κόλπου. Με δεδομένη την οικονομική αδυναμία της Μ. Βρετανίας, οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να παρέμβουν στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, στηρίζοντας διπλωματικά, οικο-

νομικά και στρατιωτικά το καθεστώς.¹¹

Η προοπτική χορήγησης οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα οδήγησε την αμερικανική κυβέρνηση στην απόφαση να συγκροτήσει μια οικονομική αποστολή, η οποία θα μελετούσε τα οικονομικά προβλήματα και ανάγκες της χώρας, θα υπολόγιζε το ύψος της απαιτούμενης βοήθειας και πώς θα μπορούσε αυτή

9. Α. Γουίτνερ, *Η αμερικανική επέμβαση...*, ό.π., 74.

10. NARA 868.50/8-2346, Μνημόνιο συζήτησης με την ελληνική οικονομική αποστολή, 23 Αυγούστου 1946.

11. Α. Γουίτνερ, *Η αμερικανική επέμβαση...*, ό.π., σ. 79-90, H. Jones, *«A new kind...»*, σ. 22-28.

να αξιοποιηθεί. Στις 11 Δεκεμβρίου 1947 ανακοινώθηκε η συγκρότηση της Αμερικανικής Οικονομικής Αποστολής, της οποίας επικεφαλής τέθηκε ο Paul Porter. Ο Porter είχε γεννηθεί το 1904 στην πόλη Τζόπλιν του Μισούρι και είχε σπουδάσει νομικά. Ήταν ενεργό μέλος του Δημοκρατικού Κόμματος και «παιδί» του Νιου Ντηλ —στη διάρκεια των δεκαετιών του 1930 και 1940 είχε καταλάβει διευθυντικές θέσεις σε μια σειρά από αμερικανικές κυβερνητικές υπηρεσίες και οργανισμούς.¹² Η αποστολή Porter έφτασε στην Ελλάδα στις 18 Ιανουαρίου 1947 και έμεινε στη χώρα έως τις 22 Μαρτίου. Για ένα μεγάλο διάστημα της παραμονής του (20 Ιανουαρίου - 27 Φεβρουαρίου 1947) κρατούσε ημερολόγιο, στο οποίο κατέγραφε τις εντυπώσεις από τις συναντήσεις του με υπουργούς της κυβέρνησης και μέλη του επιχειρηματικού κόσμου αλλά και από τα ταξίδια που πραγματοποίησε στην επαρχία κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ελλάδα.

Μέσα από τις σελίδες του ημερολογίου του περιγράφονται με μελανά χρώματα τόσο η οικονομική κατάσταση της χώρας όσο και η πορεία της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης. Από τις πρώτες μέρες της άφιξής του ο Porter θα βρεθεί στο μέσο διενέξεων μεταξύ κυβερνητικών παραγόντων για ζητήματα της τρέχουσας πολιτικής, όπως η πώληση χρυσού και η διάθεση του πλεονάζοντος υλικού. Ο κρατικός μηχανισμός ήταν υπερδιογκωμένος και αναποτελεσματικός, οι δημόσιοι υπάλληλοι κακοπληρωμένοι «χωρίς ουσιαστική ισχύ, και οι περισσότεροι έτρεμαν τις καρέκλες τους».¹³ Αν και είχαν παρέλθει περισσότερα από δύο χρόνια από την απελευθέρωση της Ελλάδας, η ανοικοδόμηση ήταν περιορισμένη. Η διώρυγα της Κορίνθου παρέμενε κλειστή, η γέφυρα του Στρυμόνα κατεστραμμένη, η αποκατάσταση των ζημιών στα λιμάνια του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης προχωρούσε με βραδύ ρυθμό, ενώ οι πλημμύρες στην Ξάνθη υπενθύμιζαν την απουσία αποστραγγιστικών έργων. Επιπλέον, η όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων μαρτυρούσε με αδιάψευστο τρόπο την αποτυχία των μεταπολεμικών κυβερνήσεων. Η αντίθεση ανάμεσα στον πολυτελή τρόπο ζωής των πολιτικών και οικονομικών ελίτ της Αθήνας (της «κομψής διεθνούς κλίκας», όπως την αποκαλεί) και τον υπόλοιπο πληθυσμό, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, εξόργιζε τον Porter, σε σημείο που «να αναρωτιέται κανείς για τον πατριωτισμό αυτών των ατόμων».¹⁴ Σε πολλά σημεία στο ημερολόγιό του ο Porter δηλώνει απερίφραστα ποιους θεωρεί υπεύθυνους για τη δεινή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η ελληνική οικονομία μεταπολεμικά: αφενός τους πολιτικούς, οι οποίοι λόγω της ανικανότητας και αδιαφορίας τους δεν λαμβάνουν τα

12. Βλέπε το βιογραφικό σημείωμα στο P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 71-74.

13. Ό.π., σ. 113-114.

14. Ό.π., σ. 96, 157.

αναγκαία οικονομικά μέτρα, και αφετέρου το ιδιωτικό κεφάλαιο, το οποίο λόγω της κερδοσκοπικής νοοτροπίας του δεν προχωρά σε επενδύσεις.

Η δριμύτατα επικριτική στάση του Porter απέναντι στις οικονομικές και πολιτικές ελίτ, όπως αυτή αποτυπώνεται στις ημερολογιακές σημειώσεις του, αξίζει περαιτέρω σχολιασμού. Καταρχάς, ο Porter όταν φτάνει στην Ελλάδα είναι ήδη καλά ενημερωμένος για την κατάσταση που επρόκειτο να αντιμετωπίσει και διαθέτει εκ των προτέρων ένα ερμηνευτικό πλαίσιο για το ελληνικό πρόβλημα. «Η πρώτη μέρα εργασίας στην Αθήνα», γράφει στις 20 Ιανουαρίου, «επιβεβαιώνει τις εντυπώσεις που αποκομίζει κανείς διαβάζοντας τις αναφορές και τα έγγραφα στην Ουάσιγκτον. Έχουμε ένα φτωχό λαό με μια ανίκανη κυβέρνηση και ένα πολιτικό σύστημα το οποίο απαιτεί από τους υπουργούς να έχουν ως κύριο μέλημά τους την παραμονή στο αξίωμα».¹⁵ Το ερμηνευτικό σχήμα «φτωχός λαός - ανίκανη κυβέρνηση», το οποίο διατρέχει το πνεύμα των ημερολογιακών σημειώσεων, μπορεί εκ πρώτης όψεως να φαίνεται εύλογο ή ελκυστικό, βασίζεται όμως σε ένα υπόστρωμα ιδεών σχετικά με το ρόλο του κράτους και τη λειτουργία της οικονομίας το οποίο δεν πρέπει να παραβλέψουμε.

Στον πυρήνα του ερμηνευτικού σχήματος του Porter για την δεινή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας βρίσκεται η απουσία ενεργής ανάμειξης της κυβέρνησης στην οικονομία. Ως εκπρόσωπος της αντίληψης του Νιου Ντηλ δεν πιστεύει στον αυτοματισμό της προσφοράς και της ζήτησης και τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς, αλλά στην κρατική παρέμβαση, ιδιαίτερα στις συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα, αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη, μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Το Νιου Ντηλ δεν ήταν μια ενιαία οικονομική σκέψη και πολιτική. Το Νιου Ντηλ ξεκίνησε στη δεκαετία του 1930 από την ιδέα μιας ορθολογικά οργανωμένης οικονομίας με ρητορική που στρεφόταν εναντίον των μονοπωλίων και υπέρ του κρατικού σχεδιασμού αλλά στη συνέχεια κινήθηκε στην κατεύθυνση της αναγκαιότητας ρύθμισης της αγοράς μέσα από παρεμβάσεις της κυβέρνησης και των κρατικών θεσμών. Στη δεκαετία του 1940, όμως, ήδη κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η ιδέα του ρυθμιστικού ρόλου του κράτους εγκαταλείφθηκε. Σύμφωνα με τη νέα θεώρηση του Νιου Ντηλ, και η οποία έμελλε να κυριαρχήσει στη μεταπολεμική περίοδο, στόχος της κυβέρνησης θα έπρεπε να ήταν να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη μέσα από την κατάλληλη δημοσιονομική πολιτική, η οποία θα στόχευε στην αύξηση της ζήτησης ενώ η κυβέρνηση μέσα από προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας θα ενίσχυε όσα τμήματα της κοινωνίας δεν μπορούσαν να «επωφεληθούν» από αυτήν την ανάπτυξη. Η κρατική πολιτική της κυβέρνησης δεν αποσκοπούσε πλέον στην οργάνωση ή τη ρύθμιση της αγοράς αλλά στην προώθηση της καπιταλιστικής ανάπτυξης και την επιδιόρθωση των

15. Ό.π., σ. 80.

κοινωνικών «αδυναμιών» της αγοράς.¹⁶ Μέσα από μια τέτοια θεώρηση η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης γινόταν περισσότερο ζήτημα οικονομίας και λιγότερο πολιτικής και μετασχηματιζόταν ουσιαστικά στην αναζήτηση της καλύτερης δυνατής τεχνοκρατικής διαχείρισης με στόχο την οικονομική ανάπτυξη.

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αυτή η αντίληψη μεταφέρθηκε στη Δυτική Ευρώπη στο πλαίσιο της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης. Οι Αμερικανοί που εκπόνησαν και εφάρμοσαν το Σχέδιο Μάρσαλ προώθησαν παράλληλα και ένα μοντέλο καπιταλιστικής οικονομικής ανάπτυξης για την Ευρώπη. Προσπάθησαν να μετατρέψουν τα πολιτικά προβλήματα σε τεχνικά τα οποία θα μπορούσαν να επιλυθούν εάν οι προπολεμικές επιχειρηματικές πρακτικές και η ταξική σύγκρουση αντικαθίσταντο από την επιστημονική διαχείριση και τη συνεργασία κεφαλαίου-εργασίας και επιδίωξαν την απελευθέρωση του εμπορίου και τη στενότερη συνεργασία κρατών και ιδιωτικού τομέα με στόχο την ενοποίηση της ευρωπαϊκής αγοράς.¹⁷ Στους Αμερικανούς τεχνοκράτες που συμμετέχουν στη μεταπολεμική ανοικοδόμηση της Ευρώπης ήταν γερά θεμελιωμένη η πεποίθηση, ότι ο αμερικανικός τρόπος οργάνωσης ήταν ο καλύτερος, αποτελεσματικότερος και οικονομικότερος. Η μεταπολεμική ανοικοδόμηση αποτελούσε την εκκίνηση της διαδικασίας «αμερικανοποίησης» της Ευρώπης, όπως αρκετοί μελετητές την ονομάζουν, και η οποία αφορούσε όχι μόνο την οργάνωση της οικονομίας αλλά το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων —μέσα από αυτή τη διαδικασία της «αμερικανοποίησης», για παράδειγμα, οι Γάλλοι ανακάλυψαν τη σημασία του όρου *management* και οι Ιταλοί τον εκμοντερνισμό του νοικοκυριού.¹⁸ Ο «αμερικανικός τρόπος» θα διαδοθεί μεταπολεμικά και εκτός Ευρώπης σε παγκόσμια κλίμακα, και κατ' αναλογία, σε μεγάλο βαθμό, «ο μεταπολεμικός ιμπεριαλισμός ήταν ιμπεριαλισμός της γνώσης».¹⁹

Οι προτάσεις που περιλάμβανε η έκθεση της αποστολής Porter για την

16. Βλ., Steven Fraser και Gary Gerstle (επιμ.), *The Rise and Fall of the New Deal Order, 1930-1980*, Πρίνστον, Princeton University Press, 1989, ιδιαίτερα τα άρθρα του Alan Brinkley, «The New Deal and the Idea of the State» (σ. 85-121) και του Ira Katznelson, «Was the Great Society a Lost Opportunity?» (σ. 185-211).

17. Michael J. Hogan, *The Marshall Plan. America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*, Καμπριτζ, Cambridge University Press, 1987, 19.

18. Richard Kuisel, *Seducing the French. The Dilemma of Americanization*, Μπέρκλεϋ, University of California Press, 1993, κεφ. 4, Paolo Scrivano, «Signs of Americanization in Italian Domestic Life: Italy's Conversion to Consumerism», *Journal of Contemporary History*, 40/2 (2005) 317-340.

19. Frederick Cooper, «Modernizing Bureaucrats, Backward Africans, and the Development Concept», στο Frederick Cooper και Randall Packard (επιμ.), *International Development and Social Sciences. Essays on the History and Politics of Knowledge*, Μπέρκλεϋ, University of California Press, 1997, σ. 64-92.

ελληνική οικονομία αντανακλούσαν τη διαδρομή που είχε ήδη διανύσει το Νιου Ντηλ στις Ηνωμένες Πολιτείες και κινούνταν στην κατεύθυνση της διαχειριστικής παρέμβασης του κράτους στην οικονομία. Οι προτάσεις δεν στόχευαν στην αναμόρφωση ή μεταρρύθμιση της οικονομίας αλλά στην αποτελεσματικότερη λειτουργία της, με προτεραιότητα στην καταπολέμηση του πληθωρισμού και τον ισοσκελισμό του προϋπολογισμού. Το πρώτο από τα μέτρα που θα εισηγηθεί για τη γενικότερη βελτίωση της ελληνικής οικονομίας έφερε στην έκθεση το μεγαλεπήβολο τίτλο «άμεσος έλεγχος επί της οικονομίας». Αυτό δεν σήμαινε, όπως θα υπέθετε κανείς, να τεθούν ζωτικοί τομείς της οικονομίας υπό κρατικό έλεγχο ή την ανάληψη ενός φιλόδοξου προγράμματος δημοσίων επενδύσεων. Η επιτροπή Porter εισηγήθηκε μια πολύ πιο μετριοπαθή παρέμβαση και συγκεκριμένα την επεξεργασία μιας πολιτικής μισθών μέσω της δημιουργίας ενός μηχανισμού διαπραγματεύσεων μεταξύ εργαζομένων-εργοδοσίας, τη βελτίωση του ελέγχου των τιμών, την επέκταση του ελέγχου των ενοικίων και την πάταξη της απόκρυψης αγαθών.²⁰ Άλλα μέτρα που πρότεινε η αποστολή Porter ήταν η φορολογική μεταρρύθμιση στην κατεύθυνση της αύξησης του φόρου εισοδήματος, η μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα (μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων και του αριθμού των υπουργείων), η τόνωση των εξαγωγών και ο περιορισμός των εισαγωγών για τη βελτίωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας. Θα μπορούσε να προσθέσει κανείς ότι οι προτάσεις Porter υστερούσαν σε σχέση με εκείνες αποστολών που είχαν προηγηθεί. Για παράδειγμα, ενώ η αποστολή Porter δήλωνε ότι υιοθετούσε και επαναλάμβανε τις προτάσεις για την ανασυγκρότηση γεωργίας της αποστολής του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών που είχε επισκεφθεί την Ελλάδα την προηγούμενη χρονιά (Μάιος - Αύγουστος 1946), εντούτοις δεν περιέλαβε τις προτάσεις εκείνης της επιτροπής για την ενίσχυση του αγροτικού συνεταιριστικού κινήματος.²¹

Στην περίπτωση της Ελλάδας το πρόβλημα ήταν ότι η κυβέρνηση δεν μπορούσε να προωθήσει ούτε καν αυτές τις μετριοπαθείς πολιτικές. Η αιτία, όπως προαναφέραμε, ήταν η «ανικανότητα» της κυβέρνησης. Ο όρος «ανικανότητα» παραπέμπει στην ακαταλληλότητα λόγω έλλειψης γνώσεων και δεξιοτήτων. Ο Porter στο ημερολόγιό του συχνά αναφέρεται στην αδιαφορία, απραξία, ανεπάρκεια, τη γραφειοκρατία, την κακή οργάνωση, την έλλειψη σχεδιασμού, την αναβλητικότητα που διακρίνει την κυβέρνηση και τον κρατικό μηχανισμό, την οποία αντιπαραβάλλει με την ικανότητα και αποτελεσματικότητα των Αμερικανών και των Βρετανών, και αρκετά σπανιότερα κάποιων Ελλήνων.

20. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 201-203.

21. Food and Agriculture Organization of the United Nations, *Report of the FAO Mission to Greece*, Ουάσιγκτον, 1947, σ. 46-51.

Η «ανικανότητα», που διαπιστώνει ο Porter, δεν οφείλεται απλά σε οριενταλιστικές προκαταλήψεις απέναντι στους Έλληνες. Οφείλεται, κυρίως, σε μια θεώρηση η οποία αντιμετώπιζε τα οικονομικά προβλήματα ως ζητήματα ορθολογικής οργάνωσης και κατάλληλης διαχείρισης, τα οποία θα μπορούσαν να λυθούν εάν τοποθετούνταν ικανά και εκπαιδευμένα στελέχη στις κατάλληλες θέσεις. Η τεχνοκρατική θεώρηση του ελληνικού οικονομικού προβλήματος, σημαίνει ότι η βοήθεια δεν θα έπρεπε να ήταν μόνο οικονομική αλλά και «επιστημονική». Η οικονομική βοήθεια θα έπρεπε να συνοδεύεται από τη γνώση των Αμερικανών οικονομολόγων, διοικητικών, νομικών, γεωπόνων, λογιστών, μηχανικών, δημοσιονόμων, οι οποίοι θα αναδιοργάνωναν σε ορθολογική βάση την ελληνική οικονομία με βάση, βέβαια, το αμερικανικό παράδειγμα και εμπειρία.

Για τον Porter η λύση στο οικονομικό αδιέξοδο της Ελλάδας βρισκόταν στην ενεργότερη ανάμειξη των Ηνωμένων Πολιτειών όχι μόνο στη διαχείριση της οικονομικής βοήθειας που θα επρόκειτο να λάβει η Ελλάδα αλλά και στη συνολική διεύθυνση της ελληνικής οικονομίας. Ως προς αυτό το σημείο η Βρετανική Οικονομική Αποστολή, η οποία είχε μόνο συμβουλευτικές αρμοδιότητες, αποτελούσε αρνητικό παράδειγμα.²² Στις 17 Φεβρουαρίου 1947 σε επιστολή του προς τον William Clayton στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ ο Porter σημείωνε ότι «εξαιτίας των δηλωμένων μου αμφιβολιών σχετικά με την ικανότητα της κυβέρνησης να εφαρμόσει επιτυχημένα ένα [οικονομικό] πρόγραμμα, πιστεύω ότι θα είναι αναγκαία η καθημερινή καθοδήγηση από αμερικανικό προσωπικό στην Ελλάδα. (...) Στην τελική μας έκθεση μάλλον θα προτείνουμε η αμερικανική οικονομική βοήθεια να εξαρτηθεί από το κατά πόσο θα είναι αποτελεσματικές οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να εφαρμόσει τις ελάχιστες οικονομικές μεταρρυθμίσεις, όπως ελέγχους στο ξένο συνάλλαγμα και κατάλληλη φορολόγηση, και θα προτείνουμε αυτές οι προσπάθειες να κρίνονται από αρκετούς Αμερικανούς που θα σταλούν στην Ελλάδα με αυτό το σκοπό. Αυτό δεν θα οδηγήσει μόνο σε μια πιο σώφρονα δαπάνη των χρημάτων, αλλά θα δώσει και στην ελληνική κυβέρνηση την επιπλέον ωφέλεια των απολύτως αναγκαίων μεταρρυθμίσεων που η ίδια είναι εμφανώς ανίκανη να επιβάλει».²³

Οι ιδέες αυτές θα συγκεκριμενοποιηθούν στην έκθεση της αποστολής Porter. Στην έκθεση προτείνεται αφενός η συγκρότηση μιας Αμερικανικής

22. Η ίδια η Βρετανική Οικονομική Αποστολή θεωρούσε σοβαρό μειονέκτημα ότι η ευθύνη για την εφαρμογή ή μη των μέτρων βρισκόταν στην ελληνική κυβέρνηση. Α. Lykogiannis, *Britain and the Greek Economic...*, ό.π., σ. 156-158, Γ. Σταθάκης, *Το Δόγμα Τρούμαν...*, ό.π., σ. 121-127.

23. Truman Library, Paul A. Porter Papers, Επιστολή Porter προς Clayton, 17 Φεβρουαρίου 1947.

Αποστολής Ανορθώσεως επειδή «[η] Ελληνική Κυβέρνησις θα έχη την ανάγκην της βοηθείας πεπειραμένων Αμερικανών» και αφετέρου η τοποθέτηση «ξένων εμπειρογνομώνων εις καιρίας εκτελεστικής θέσεως» (ενοώντας τη Νομισματική Επιτροπή και τη Διεύθυνση Εξωτερικού Εμπορίου).²⁴ Η Αποστολή δεν θα περιοριζόταν στο «να εκπαιδεύση τας Ελληνικάς δημοσίας υπηρεσίας εις τας συγχρονισμένας διοικητικές μεθόδους».²⁵ Οι αρμοδιότητες και εξουσίες που περιγράφονται στην έκθεση προοιωνίζουν αυτές που θα έχει τελικά η Αποστολή με βάση τη συμφωνία Ελλάδας και Ηνωμένων Πολιτειών της 20ής Ιουνίου 1947. Η Αποστολή, προτείνει η έκθεση της αποστολής Porter, έχοντας ως μέσο πίεσης τη διακοπή ή τον περιορισμό της οικονομικής βοήθειας θα εγκρίνει τον προϋπολογισμό της ελληνικής κυβέρνησης και «θα πρέπει να βοηθή εις την διατύπωσιν και εκτέλεσιν των σχεδίων ανασυγκροτήσεως, την βελτίωσιν της δημοσίας διοικήσεως, τον έλεγchon των εισαγωγών και την ανάπτυξιν των εξαγωγών, τον έλεγchon του ξένου συναλλάγματος, την προαγωγήν της βιομηχανικής και γεωργικής ανορθώσεως, τον έλεγchon των μισθών και των τιμών και την προγραμματίσιν της πωλήσεως ή κατ' άλλον τρόπον διαθέσεως των αγοραζομένων υπό του Κράτους εφοδίων».²⁶

Η ελληνική κυβέρνηση, και γενικότερα ο αστικός πολιτικός κόσμος, δεν φαινόταν να αντιδρούν στη διαμόρφωση αυτού του καθεστώτος συγκυριαρχίας. Ήδη κατά τη διάρκεια της παραμονής της αποστολής Porter στην Ελλάδα επανειλημμένα Έλληνες πολιτικοί επεδίωξαν την ανάμειξη του Porter στο έργο της κυβέρνησης, όπως με δυσαρέσκεια επιβεβαιώνει και ο ίδιος στο ημερολόγιό του, παρά τις επιφυλάξεις που είχαν κύκλοι της Δεξιάς.²⁷ Για παράδειγμα, ο Μιχαήλ Αιλιανός, υφυπουργός Συντονισμού, ζήτησε την παρέμβαση του Porter ώστε να μην προχωρήσει ο πρωθυπουργός σε μείωση του αριθμού των υπουργών και των υφυπουργών, ο Εμμανουήλ Τσουδερός πρότεινε να διαχειριστούν το πρόγραμμα ανασυγκρότησης Αμερικανοί και Βρετανοί, ενώ ένας βουλευτής προχώρησε ακόμη περισσότερο ζητώντας να καλύψουν οι Ηνωμένες Πολιτείες το έλλειμμα του προϋπολογισμού με απευθείας χρηματοδότηση της ελληνικής κυβέρνησης.²⁸ Οι πολιτικές και οικονομικές ελίτ ήταν απρόθυμες να υιοθετήσουν αλλαγές που θα αποκλιμάκωναν τη βία και μεταρρυθμίσεις θα αποκαθιστούσαν την κοινωνική ειρήνη· η διατήρηση του καθεστώτος συνδέθηκε με

24. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 207-208.

25. *Ό.π.*, σ. 211.

26. *Ό.π.*, σ. 212.

27. Κύκλοι της Δεξιάς ανησυχούσαν μήπως ο Porter εισηγηθεί πολιτικές του Νιου Ντηλ στην Ελλάδα και γρήγορα μπήκε στο στόχαστρο μερίδας του Τύπου, βλ. δημοσίευμα της *Εστίας*, 20 Ιανουαρίου 1947. Επίσης, NARA 868.50/1-2347, Mac Veagh προς Secretary of State, 23 Ιανουαρίου 1947.

28. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 131, 144, 160.

τη βοήθεια από το εξωτερικό με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί η βούληση εξάρτησης. Ο Porter επιβεβαίωσε αυτήν τη στάση της ελληνικής κυβέρνησης δηλώνοντας στις 28 Μαρτίου στην Επιτροπή του Κογκρέσου που είχε εξουσιοδοτηθεί να μελετήσει τη χορήγηση βοήθειας στην Ελλάδα: «Νομίζω ότι θα πρέπει να ασκήσουμε μια επιθετική επίβλεψη αυτών των κονδυλίων. Αυτή είναι μια αρχή επί της οποίας κανένας δεν έφερε καμία αντίρρηση, από τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό μέχρι τον Σοφούλη, επικεφαλής της αντιπολίτευσης».²⁹

Δεν αρκεί, όμως, να εξετάσουμε το ημερολόγιο ως «τετράδιο εργασίας» για τις προτάσεις που τελικά κατέθεσε η επιτροπή γιατί κάτι τέτοιο θα παράβλεπε την αξία του ημερολογίου ως είδους και την ιδιαιτερότητά του ως τεκμηρίου. Μια τέτοια θεώρηση θα άφηνε εκτός μελέτης τις προσωπικές απόψεις και εντυπώσεις του Porter, οι οποίες δύσκολα θα μπορούσαν να αποτυπωθούν σε επίσημο κείμενο, όπως η έκθεση της αποστολής. Από την άλλη πλευρά, οι πολλαπλοί περιορισμοί του συγκεκριμένου ημερολογίου (μικρό χρονικό διάστημα παραμονής, απουσία ημερολογιακών εγγραφών για το διάστημα 28 Φεβρουαρίου έως 22 Μαρτίου, εκτεταμένες σημειώσεις για τις απόψεις και ενέργειες Ελλήνων αξιωματούχων) δεν μας επιτρέπουν να προχωρήσουμε στην ανασύνθεση της υποκειμενικότητας του Porter, όπως μπορεί να συμβεί σε άλλες περιπτώσεις συγγραφέων ημερολογίων.³⁰ Εντούτοις, όπως θα φανεί στη συνέχεια, οι προσωπικές εντυπώσεις του Porter, οι οποίες καταγράφονται στο ημερολόγιο αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής, κυρίως για τις πολιτικές τους προεκτάσεις.

Καταρχάς, ας αναφερθούμε εν συντομία στο πλαίσιο της καθημερινότητας του Porter κατά το διάστημα της παραμονής του στην Ελλάδα. Πέρα από δύο ταξίδια (στη Βόρεια Ελλάδα και την Πελοπόννησο) το μεγαλύτερο μέρος της παραμονής του το πέρασε στην Αθήνα. Διέμενε στο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» και το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας ήταν αφιερωμένο σε συναντήσεις εργασίας με στελέχη της αποστολής και Έλληνες πολιτικούς, οικονομικούς παράγοντες και αξιωματούχους, ενώ η βραδινή κοινωνικότητα συχνά περιελάμβανε δείπνα και κοκτέιλ πάρτι. Θα έλεγε κανείς, ότι ο Porter ζει και κινείται στον περίκλειστο κόσμο της άρχουσας τάξης, της «καλής κοινωνίας», όπως την ονομάζει: τραπεζίτες και βιομήχανοι, υπουργοί και βασιλική οικογένεια, πλουσιοπάροχα γεύματα και ακριβά κρασιά. Εντούτοις, σημειώνει στο ημερολόγιο του μετά την επίσκεψη στο σπίτι του Κωστή Ηλιάσκου, προέδρου της

29. *Hearings held in the Executive Session before the Committee on Foreign Relations United States Senate. First Session on S. 938 — A Bill to Provide for Assistance to Greece and Turkey*, Ουάσινγκτον, 1973, σ. 75.

30. Για μια θεωρητική προσέγγιση των ημερολογίων κατά τον δέκατο ένατο αιώνα βλέπε την κλασική μελέτη του Alain Girard, *Le journal intime*, Παρίσι, Presses Universitaires de France, 1986.

Τράπεζας Αθηνών: «έφυγα από το δείπνο περί τη μία το πρωί με κάποια αποστροφή για τους τρεις οικονόμους με τις λιβρέες τους, το λουκούλλειο γεύμα και τα εκπληκτικά κρασιά».³¹ Στις ημερολογιακές σημειώσεις του Porter κυριαρχεί η απαξίωση του αστικού πολιτικού κόσμου και των επιχειρηματικών ελίτ. Η απαξίωση αφορούσε τη νοοτροπία, τις ικανότητες, τις πρακτικές τους και ο Porter δεν φείδεται αρνητικών χαρακτηρισμών όταν πρόκειται να σχολιάσει συγκεκριμένα πρόσωπα. Ο βασιλιάς Γεώργιος δεν είχε «ίχνος ειλικρινούς επιθυμίας για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των Ελλήνων», ο πρωθυπουργός Δημήτριος Μάξιμος «ήταν ανδρείκελο ενός παρακμασμένου κυβερνητικού συστήματος», ο Σπυρίδων Μαρκεζίνης «φαινόταν να αγνοεί σημαντικές πληροφορίες (...) σχετικά με ζητήματα που αφορούν τον προϋπολογισμό», ο Δημήτριος Χέλμης, υπουργός Οικονομικών, δεν φαινόταν να διαθέτει κάποιου είδους οικονομικό πρόγραμμα ενώ ένας πρώην υπουργός Οικονομικών τον «εξέπληξε με την άγνοιά του για το θεόρατο πρόβλημα του προϋπολογισμού».³² Για τους επιχειρηματίες, σημειώνει ότι «οι περισσότεροι ιδιώτες με τους οποίους συνομιλώ είναι παλιές καραβάνες στο να μετατρέπουν τα κέρδη τους σε χρυσό ή συνάλλαγμα, να τα φυγαδεύουν και να τα διασφαλίζουν στο εξωτερικό».³³ Πολύ εύκολα οι οικονομικοί παράγοντες απέδιδαν την απουσία οικονομικής πολιτικής και την καθυστέρηση της ανοικοδόμησης που είχε οδηγήσει τη χώρα στην οικονομική κατάρρευση στην πολιτική αστάθεια, καθώς «ο φόβος του κομμουνισμού είναι το κυριότερο ατού της άρχουσας τάξης».³⁴ Ο Porter, από την πλευρά του, απέδιδε την απουσία μακροπρόθεσμης οικονομικής πολιτικής στο ότι, «η φιλοβασιλική Δεξιά ζει την κάθε μέρα με την αδιατάρακτη βεβαιότητα ότι αν φανούν τα ζόρια οι ΗΠΑ ή οι Βρετανοί θα τους ξελασπώσουν ενώ η Αριστερά μοιάζει να σκέφτεται σε όρους σχεδίων και προγραμμάτων».³⁵

Στο ημερολόγιο φαίνεται πολύ περισσότερο καθαρά από ό,τι στην έκθεση της αποστολής ότι το ελληνικό πρόβλημα, ήταν πρώτιστα πολιτικό και δευτερευόντως οικονομικό. Εκείνη την εποχή διεξαγόταν ένας αιματηρός εμφύλιος πόλεμος, και άρα η λύση δεν έγκειτο απλά στην αποτελεσματικότερη οικονομική διαχείριση. Οποιοσδήποτε μπορούσε να αντιληφθεί ότι η οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας ήταν αζεδιάλυτα συνδεδεμένη με την πολιτική κατάσταση και τη στρατιωτική σύγκρουση. Οι στρατιωτικές δαπάνες απορροφούσαν το ένα τρίτο των δαπανών του προϋπολογισμού, οι στρατιωτικές συγκρούσεις καθυστέρησαν την ανοικοδόμηση και προκαλούσαν νέες ζημιές και, το σημαν-

31. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 96.

32. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 83, 97, 115, 150, 152.

33. *Ό.π.*, σ. 119.

34. *Ό.π.*, σ. 124.

35. *Ό.π.*, σ. 121.

τικότερο, οι επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού καθιστούσαν αβέβαιη την έκβαση του εμφυλίου πολέμου. Ο Porter πίστευε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να παρέμβουν και στις πολιτικές υποθέσεις της Ελλάδας αλλά με ποιο τρόπο θα μπορούσε να συμβεί αυτό χωρίς να κατηγορηθούν οι Ηνωμένες Πολιτείες για ιμπεριαλιστική επέμβαση; Θα μπορούσαν να γίνουν νέες εκλογές αλλά, αναρωτιόταν, ποιος θα μπορούσε να εγγυηθεί ότι θα ήταν αδιάβλητες;³⁶ Επειδή θεωρούσε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ούτε μπορούσαν ούτε έπρεπε να αλλάξουν την ελληνική κυβέρνηση κατέληξε στην ιδέα να αναλάβουν οι Ηνωμένες Πολιτείες ειρηνευτική πρωτοβουλία στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Σε σχέδιο τηλεγραφήματος στις 3 Μαρτίου 1947 προς τον πρόεδρο Τρούμαν έγραφε: «Εδώ έχουμε βρεθεί στην καθόλου αξιοζήλευτη θέση να έχουμε επιλέξει πλευρά στη συνέχιση μιας εσωτερικής σύγκρουσης χωρίς πρώτα να έχουμε προσπαθήσει για μια ειρηνική επίλυση. Γνωρίζετε την εντελώς αντιδραστική φύση της παρούσας κυβέρνησης. Αλλά κανείς οφείλει να εργαστεί μαζί τους, όπως έχω καταλάβει, ανεξάρτητα του πόσο απίστευτα αδύναμοι, ανόητοι και αργυρώνητοι πραγματικά είναι». Η μοναδική διέξοδος, κατά τον Porter, θα ήταν να προτείνει ο Τρούμαν «στην Ελληνική Κυβέρνηση και τη διεθνή γνώμη να κηρυχθεί άμεσα ανακωχή μεταξύ του Ελληνικού Στρατού και των δυνάμεων του Βορρά ως όρος που θα πρέπει να προηγηθεί της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας».³⁷

Οι πολιτικές προτάσεις του Porter δεν είχαν την ίδια υποδοχή με τις οικονομικές προτάσεις του. Το τηλεγράφημα, μάλλον, δεν το έστειλε, εξαιτίας των πιέσεων που δέχτηκε από τον Αμερικανό πρεσβευτή Lincoln MacVeagh με τον οποίο ο Porter συζήτησε τις προτάσεις του. Ο MacVeagh θα ενημερώσει το Στέιτ Νητπάρτμεντ στις 6 Μαρτίου για τις απόψεις του Porter. Αφού πρώτα υποσχάψει την πολιτική ευθυκρισία του Porter, θα υποστηρίζει ότι οι Αμερικανοί δεν μπορούν να είναι «συναισθηματικοί» για όσα συμβαίνουν στην Ελλάδα και ότι «δεν γίνεται ομελέτα χωρίς να σπάσουμε αυγά, και έχει φτάσει η στιγμή στην οποία θα πρέπει να είμαστε σκληροί (...) πρέπει να πάψουμε να είμαστε χαζοί και να δεχόμαστε ως "δημοκρατία" αυτό που στην πραγματικότητα είναι κομμουνισμός». Στην πρόταση του Porter να αναλάβει η αμερικανική κυβέρνηση ειρηνευτική πρωτοβουλία, ο Αμερικανός πρεσβευτής θα αντιπαραθέσει την αδιαλλαξία: «κανένα κράτος δεν μπορεί να κάνει ανακωχή με εκείνους που προσπαθούν να το ανατρέψουν (...) για να μη μιλήσουμε για τους συνακόλουθους κινδύνους για τα δικά μας στρατηγικά συμφέροντα».³⁸

36. Ό.π., σ. 114.

37. Truman Library, Paul A. Porter Papers, Τηλεγράφημα Porter προς Πρόεδρο Τρούμαν, 3 Μαρτίου 1947.

38. Ο Porter «είναι ένας θιασώτης του Νιου Ντηλ που ήλθε εδώ με λίγες γνώσεις

Η διαφωνία Porter - MacVeagh δείχνει ότι δεν υπήρχε ενιαία άποψη και στάση μεταξύ των Αμερικανών για το τι θα έπρεπε να γίνει στην Ελλάδα. Επιπλέον, υπήρχαν έντονες επιφυλάξεις μεταξύ των Αμερικανών τόσο στην Αθήνα όσο και στην Ουάσιγκτον για το εάν θα έπρεπε να ενισχυθεί μια κυβέρνηση όχι απλά «ανίκανη» αλλά και «αντιδραστική».³⁹ Εκ των υστέρων γνωρίζουμε ότι οι επιφυλάξεις κάμφθηκαν και στις 12 Μαρτίου 1947 ο Τρούμαν ζήτησε από το Κογκρέσο την έγκριση οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία.

Η έγκριση της οικονομικής βοήθειας, η υπογραφή της συμφωνίας της 20ης Ιουνίου και η άφιξη της AMAG δεν έλυσαν το πολιτικό πρόβλημα, καθόρισαν όμως το πλαίσιο στο οποίο επρόκειτο σύντομα να λυθεί. Ο Porter θα επανέλθει στο πολιτικό πρόβλημα της Ελλάδας σε ένα άρθρο του που θα δημοσιευτεί στο περιοδικό *Collier's* στις 20 Σεπτεμβρίου του 1947. Σε αυτό υποστήριζε ότι «δεν μπορούμε να ξεκινήσουμε διορίζοντας μια νέα [κυβερνητική] ομάδα. Τυχόν υιοθέτηση τέτοιων μεθόδων θα αναιρούσε τους τελικούς στόχους που επιθυμούμε να επιτύχουμε στην Ελλάδα και αλλού· επιπλέον, τέτοιου είδους κραυγαλέα παρέμβαση στα εσωτερικά της χώρας θα παρείχε στη σοβιετική προπαγάνδα πανίσχυρα πυρομαχικά περί αμερικανικού ιμπεριαλισμού». Πίστευε ότι ο στόχος της AMAG θα έπρεπε να είναι «να εξαναγκάσει αυτήν την κυβέρνηση να δράσει» και πρότεινε τρία βήματα: πρώτα να δοθεί πραγματική αμνηστία, μετά να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα οικονομικής ανασυγκρότησης και, τέλος, να ξεκινήσει μια μακρόχρονη διαδικασία πολιτικού εκσυγχρονισμού.⁴⁰ Ούτε αυτές οι πολιτικές προτάσεις του υιοθετήθηκαν. Συνέβη το αντίθετο, μάλιστα. Ο επικεφαλής της AMAG, Dwight Griswold, ο Αμερικανός

για τον κόσμο πέραν των Ηνωμένων Πολιτειών, και καμία γνώση των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. (...) Εξαιτίας της αφέλειας και απειρίας του, καθώς και της έλλειψης ιστορικών γνώσεων και προοπτικής, του είναι αδύνατον, να διαμορφώσει μια σαφή εικόνα της κατάστασης που αντιμετωπίζουμε εδώ, μολονότι ενδεχομένως θα μπορούσε να την προβλέψει». Είναι επίσης ενδεικτικό ότι ο Mark Ethridge (μέλος της United Nations Special Committee on the Balkans) του υπέδειξε «να μη μιλήσει με αυτόν τον τρόπο όταν γυρίσει στην πατρίδα [στις Ηνωμένες Πολιτείες]». NARA 868.00/3-647, Mac Veagh προς Loy Henderson, 6 Μαρτίου 1947.

39. Τις ημέρες εκείνες ο υπουργός Δημόσιας Τάξης Ναπολέον Ζέρβας είχε οργανώσει μια μεγάλη επιχείρηση, η οποία είχε οδηγήσει στη σύλληψη 571 αριστερών, ανάμεσά τους και πολλών στελεχών του ΕΑΜ, με την κατηγορία ότι τροφοδοτούσαν και στρατολογούσαν αντάρτες. Το κύμα συλλήψεων θορύβησε ιδιαίτερα τους Αμερικανούς και Βρετανούς στην Ελλάδα. (βλέπε, NARA 868.00/3-447, Mac Veagh προς Secretary of State, 5 Μαρτίου 1947) και ενίσχυσε τις επιφυλάξεις που ήδη υπήρχαν στους κόλπους της αμερικανικής κυβέρνησης σχετικά με το κατά πόσον θα έπρεπε να δοθεί οικονομική βοήθεια στην ελληνική κυβέρνηση.

40. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 220, 226, 229.

νός πρεσβευτής MacVeagh αλλά και υψηλόβαθμα στελέχη του Στέιτ Ντη-πάρτμεντ εργάστηκαν συστηματικά και επί εβδομάδες για να επιτύχουν την αλλαγή της κυβέρνησης, δηλαδή να παραιτηθεί ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης από πρωθυπουργός, να σχηματιστεί νέα κυβέρνηση συνασπισμού Λαϊκών - Φιλελεύθερων με πρωθυπουργό το Θεμιστοκλή Σοφούλη και να μη συμμετέχουν στη νέα κυβέρνηση πρόσωπα που με τις ακραίες θέσεις ή ενέργειές τους είχαν εκθέσει τις προηγούμενες κυβερνήσεις και είχαν προκαλέσει τη διεθνή κατακραυγή, όπως ο Ναπολέων Ζέρβας.⁴¹ Όταν δημοσιεύτηκε το άρθρο του Porter, η νέα κυβέρνηση είχε ήδη οριστεί.

Το ημερολόγιο του Porter, η υποδοχή των προτάσεών του και τα πορίσματα της αποστολής του μας ενδιαφέρουν γιατί φωτίζουν τη διαδικασία διαμόρφωσης της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα. Οι στόχοι είναι σαφείς και αλληλένδετοι και έχουν τεθεί πριν τη συγκρότηση της Αποστολής Porter: να αποτραπεί η επικράτηση των κομμουνιστών και να αποσοβηθεί η οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας. Αυτό που δεν είχε αποσαφηνιστεί ήταν ο τρόπος, δηλαδή με ποια μέσα θα μπορούσαν να επιτευχθούν οι στόχοι. Ποιές θα ήταν οι αρμοδιότητες και οι εξουσίες της αμερικανικής αποστολής βοήθειας στην Ελλάδα; Ποιες θα ήταν οι σχέσεις της με την κυβέρνηση και την πρεσβεία; Ποια θα ήταν τα όρια της επέμβασης στις ελληνικές πολιτικές υποθέσεις; Η υιοθέτηση των οικονομικών προτάσεων Porter και στη συνέχεια η εγκατάλειψή τους από την AMAG λόγω της αύξησης της στρατιωτικής βοήθειας, οι απόψεις για ανάληψη ειρηνευτικής πρωτοβουλίας στον εμφύλιο πόλεμο, η διάσταση απόψεων μεταξύ Porter και MacVeagh (αλλά και οι πιο έντονες κατοπινές διαφωνίες μεταξύ Griswold και MacVeagh), οι σκέψεις για αποστολή αμερικανικών στρατευμάτων δείχνουν ότι ο χαρακτήρας της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα εμπεριείχε ένα μεγάλο βαθμό πειραματισμού. Το μοντέλο της βρετανικής αυτοκρατορίας, όπως αναγνώριζε και ο Porter, δεν ανταποκρινόταν ούτε στις πολιτικές παραδόσεις των Ηνωμένων Πολιτειών ούτε στις νέες συνθήκες του μεταπολεμικού κόσμου. «Αντιμετωπίζουμε», έγραφε, «μια κατάσταση άνευ προηγούμενου στην ιστορία μας, κι έτσι είμαστε υποχρεωμένοι απλούστατα να αναπτύξουμε νέα (και μάλιστα αμερικανικά) μέσα για να αντεπεξέλθουμε».⁴²

Η Ελλάδα των χρόνων του εμφύλιου πολέμου, όπως αποδείχτηκε, αποτέλεσε ένα πολύτιμο πείραμα και παράδειγμα ταυτόχρονα για μια σειρά από επεμβάσεις που θα πραγματοποιήσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες στις επόμενες δεκαετίες. Οι επεμβάσεις των Ηνωμένων Πολιτειών θα καθιερώσουν στο αμερικανικό πολιτικό λεξιλόγιο και έναν νέο όρο, nation building. Ο όρος θεω-

41. Α. Γουίτνερ, *Η αμερικανική επέμβαση...*, ό.π., σ. 148-152.

42. P. Porter, *Ζητείται...*, ό.π., σ. 230.

ρητικά υποδήλωνε την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών να επεμβαίνουν σε «αδύναμα» κράτη (τα οποία βρίσκονταν είτε σε εμφύλιο πόλεμο είτε σε μεταπολεμική αστάθεια) με στόχο την οικονομική ανασυγκρότηση και πολιτικό μετασχηματισμό τους και στην πραγματικότητα περιελάμβανε μια σειρά μορφών επέμβασης (στρατιωτικών ή μη, μονομερών ή με συμμάχους, βραχείας διάρκειας αστυνομικού τύπου ή μονιμότερης εγκατάστασης αμερικανικών δυνάμεων), με την έγκριση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών ή και χωρίς αυτή, με στόχο τη διασφάλιση των αμερικανικών γεωπολιτικών συμφερόντων. Ο πειραματισμός που διέκρινε στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια την αμερικανική επέμβαση στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο (αλλά και κατ' αναλογία την αμερικανική διοίκηση στις ηττημένες Γερμανία και Ιαπωνία) κατά τις επόμενες δεκαετίες αποκρυσταλλώθηκε πλέον σε ένα σύνολο πολιτικών άσκησης επιρροής και εδραίωσης της αμερικανικής κυριαρχίας.